

"לשמוע אל הרינה ואל התפילה"

סליחות יום א'

תוכן הפיוט

בקשה לקבלת התפילות ולמחילה בימים הנוראים, והעלאת זכויות שונות לכך.

פתיחה: _____

סיבות לסליחה ולקבלת התפילות

בקשה שיתקבלו התפילות

בית א': _____

בית ב': _____

בית ג': _____

בית ד': _____

בית ה': _____

בית ו': _____

בית ז': _____

במוצאי מנוחה

מדוע יש נוהגים להתחיל באמירת הסליחות דוקא במוצאי שבת?

עיינו במקורות לשיבוצים השונים מן התנ"ך והמדרשים בפיוט. הבנת המקור מוסיפה עומק להבנת הפיוט:

קדמנוך תחילה

תהילים קי"ט קמ"ח: _____

תהילים קי"ט קמ"ז: _____

אב"ע: "קודם שיקומו בני אדם, בנשף, לדברך יחלתי"

תהילים פ"ח י"ד: _____

רד"ק: כי תפילתי קודמת לכל עסק שיש לי

מיכה ו', ו' – ח' _____

במוצאי מנוחה קדמנוך תחלה.
הט אונך מקרום יושב תהלה.
לשמע אל הרנה ואל התפלה:

את ימין עז עוררה לעשות חיל.
בצדק נעקד ונשחט תמורו איל.
גנון נא גועו בועקם בעוד ליל.
לשמע אל הרנה ואל התפלה:

דרוש נא דורשיך בדרשם פניך.
הדרש למו משמי מעונך.
ולשועת חנונם אל תעלם אונך.
לשמע אל הרנה ואל התפלה:

זוהלים ורועדים מיום בואך.
חלים כמבכירה מעברת משאך.
טנופם מכה נא ויודו פלאך.
לשמע אל הרנה ואל התפלה:

יוצר אתה לבל יציר נוצר. כוננת
מאז תרף לחיצים ממצר. לחוננם
חנם מאוצר המנצר.
לשמע אל הרנה ואל התפלה:

מרום אם עצמו פשעי קהלך. נא
שגבם מאוצר המוכן בזבולך.
עדיך לחן חנם באים אליך.
לשמע אל הרנה ואל התפלה:

פנה נא אל התלאות ואל
לחטאות. צדק צועקך מפליא
פלאות. קשוב נא חנונם אלהים
יהוה צבאות. לשמע אל הרנה ואל התפלה:

רצה שתירתם בעמדם בפילות.
שעה נא ברצון בקרבן פליל
ועולות. תראם נסיד עושה
גדולות: לשמע אל הרנה ואל התפלה:

יושב תהלה

תהילים כ"ב ד': _____
רש"י: _____

מעברת משאך

תהילים ז' ז': _____
מצודת דוד: _____

לשמוע אל הרינה ואל התפלה

מלכים א', כ"ח
"לשמוע אל הרינה ואל התפילה" אבא בנימין אומר
אין תפלתו של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת שנאמר
לשמוע אל הרינה אשר עבדך מתפלל לפניך, במקום
רינה שם תהא תפילה.
יכול ישאל אדם צרכיו ואחר כך יתפלל כבר מפורש
על יד שלמה לשמוע אל הרינה ואל התפילה, רינה זו
תפלה, תפלה זו בקשה. (ילקוט שמעוני)

כוננת מאז תרף

תהילים צ' ב' ג': _____
"שבעה דברים נבראו קודם שנברא העולם....
ותשובה....(פסחים נ"ד)

לחוננם חינום מאוצר המנוצר

נא שגבם מאוצר המוכן בזבולך

שמות ל"ג י"ט: _____
"באותה שעה הראה לו (למשה) הקב"ה את כל
האוצרות של מתן שכר שהן מתוקנין לצדיקים ...
אח"כ ראה אוצר גדול, אמר: האוצר הזה של מי הוא?
א"ל: ...מי שאין לו (זכויות) – אני עושה לו חינום
ונותן לו מזה (שמו"ר מ"ה)

את ימין עז עוררה לעשות חיל

ישע"ה ס"ב ח': _____
תהילים קי"ח ט"ו: _____
תהילים פ' ג': _____
רש"י: כשיהיו צריכים לתשועתך אע"פ שהם
רשעים ואינם כדאי, עוררה גבורתך להם... רואה
אני שהם עתידים להכעיסני, ואעפ"כ ראיתי את
ענים מפני השבועה שנשבעתי לאברהם.

רצה עתירתם

איוב ל"ג כ"ו: _____
"למה נמשלה תפילתן של צדיקים כעתר? מה עתר זה
מהפך התבואה ממקום למקום, כך תפלתן של צדיקים
מהפכת מידותיו של הקב"ה ממידת רגזנות למידת
רחמנות (יבמות ס"כ)

דרוש נא דורשיך ... הדרש למו

תהילים ט' י"א: _____
איכה ג' כ"ו: _____
יחזקאל כ' ג': _____
יחזקאל כ' ג': _____
רש"י: _____

בעמדם בלילות

תהילים קל"ד א': _____
"ת"ח העוסקים בתורה בלילה, מעלה עליהם הכתוב
כאילו עוסקים בעבודה" (מנחות ק"י)

תראם ניסיך

"... אבל ישראל אינם כן אלא לובשים לבנים
ומתעטפים לבנים... ואוכלין ושותין ושמחין בראש
השנה. לפי שיודעים שהקב"ה עושה להם ניסים
ומוציא דינם לכף זכות וקורע להם גזר דינם.
(ילק"ש תהילים)

יום בואך

מלאכי ג' א' ב': _____

למורה

"לשמוע אל הרינה ואל התפילה"

עיונים בפיוט "במוצאי מנוחה" / סליחות ליל א'

חומר למורה

(מצורף דף לעיון במקורות עבור התלמידות)

* כדרכו של פיוט, נמצא גם בפיוט זה, (שמחברו אינו ידוע) שימוש רב בציטוטים מן התנ"ך. יצאנו מתוך הנחה שהפיוט השתדל לבחור בשיבוצים המתאימים לא רק בלשונם אלא גם במשמעותם, כאשר גם במקור ממנו נלקחו או "נשאבו" (אם הציטוט אינו מדויק) הביטויים, הם מתבארים בהתאמה לתוכן הפיוט בו אנו עוסקים.

להלן אנו נדרשים לבאורם של ביטויים שונים מתוך הפיוט, ע"פ מקורותיהם של השיבוצים התנכיים. את הבאור הרצוף של הפיוט – אפשר לקחת מסליחות המבואר וכד'.

מצורף דף לתלמיד ובו הפניה לעיון במקורות שונים מן התנ"ך ובאוריהם, וכן בקטעי מדרשים ועוד. דף זה יכול לשמש כהכנה לשיעור / כחלק מן השיעור (במקרה זה – יש להודיע לתלמידים להצטייד בתנ"ך) / כשיעורי בית. בדף אין הפניה אל כל המקורות שיובאו להלן.

על הפיוט

בסדר הסליחות לפי מנהג האשכנזים משולב מדי יום "פזמון", (בער"ה – שנים). הפזמון הוא פיוט – סליחה אשר יש לו שורה חוזרת בסוף כל קטע – בית, והוא נאמר ע"י שליח הציבור והקהל לסרוגין, כל בית ובית לחוד. הפזמון "במוצאי מנוחה" משולב בסדר הסליחות ליום הראשון – שחל תמיד במוצאי שבת, "מוצאי מנוחה".

תוכן הפיוט

השורה החוזרת בפיוט "לשמוע אל הרינה התפילה" מסכמת את תכנו: בקשה שהקב"ה ישמע את תפילות בני ישראל המתחננים על נפשם לפני בוא יום הדין. לאורך הפיוט אנו מעלים דברי ריצוי, מעין "סיבות" בשלהן יסכים הבורא להתרצות לנו.

מבנה הפיוט

הבית הראשון הנו בית של פתיחה בצורתו ובתכנו, מהבית השני ואילך נמצא אקרוסטיכון לפי סדר הא"ב. הבית האחרון כאילו סוגר את המעגל וחוזר אל אותו ענין שהפתיחה עסקה בו. פתיחה: בקשה לקיבול התפילות הנאמרות עתה במוצאי שבת (ואף העיתוי המיוחד – הוא סיבה לקבלת התפילות).

בית א' : זכות אבות – עקידת יצחק
 בית ב' : ישראל פותחים פתח לתשובה. "שובו אלי – ואשובה אליכם".
 בית ג' : יראת יום הדין.
 בית ד' : האפשרות לשוב קדמה לבריאת העולם, מרחמי הבורא על ברואיו.
 בית ה' : שברון הלב של הדלים וריקים הבאים לבקש מתנת חיים.
 בית ו' : סבלם של עמ"י בגלות.
 בית ז' : בקשה לקיבול התפילות בלילה, כעולה וכקרבן.

במוצאי מנוחה

מדוע אנו מתחילים בסליחות במוצאי שבת?

* בספר התודעה מביאים בפשטות : "לעולם מתחילים לומר סליחות מיום ראשון בשבוע כדי שלא יטעו הרבים וידעו תמיד מתי מתחילים.

* ב"לקט יושר", הביא מבעל "תרומות הדשן": "לכך טוב להתחיל מיד ביום א' כי העם שמחים מחמת מצות התורה שהם לומדים בשבת, וגם מחמת עונג שבת ואמרינן בגמרא (שבת ל, ב) שאין השכינה שורה לא מתוך עצבות ולא מתוך עצלות אלא מתוך שמחה של מצוה, לכן טוב להתחיל להתפלל מתוך שמחה של מצוה, וגם הפייט התחיל במוצאי מנוחה".

* צדיקים בארו שזכות השבת תעמוד לתפילות שתהיינה רצויות:

"באלו פנים נבוא לשפוך שיח, הלא ברוב עוונותינו כסתה כלימה פנינו כמאמרינו בסליחות "איך נפתח פה ... באלו פנים נשפוך שיחים" אבל מבואר במדרש "ויברך א' את יום השביעי" – ברכו במאור פניו של אדם, ע"כ תיכף אחר השבת יש לנו פנים לבוא לפניו" (מוהרי"ד מבילזא)

* "... וזה הענין שמשכימים לסליחות תחילה במוצאי שבת, כי בושנו ונכלמנו לעמוד בתפילה לבקש סליחה מהשי"ת בידענו רוב מרינו איך שמרדנו במלכות שמים, והרי מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, אי לזאת דייקא במוצאי מנוחה קדמנוך תחילה כי בא שבת והוכיח שדין בנים לנו, (ומסביר באריכות ע"פ "בני יששכר" ששבת היא אות לכך שישאל בנים למקום) והאב שמחל על כבודו, כבודו מחול".

(אדמו"ר מצאנז זצ"ל, שפע חיים. סליחות, ע' קע"ה)

קדמנוך תחילה

ביטוי זה מופיע בתהילים, כאשר מדובר בתפילה שזמנה לפנות בוקר, למשל:

* תהילים קי"ט קמ"ח : " קדמו עיני אשמורות"

התפילה בזמן זה מקובלת ביותר,

* ה"לבוש" מביא ע"פ חז"ל שהקב"ה שט בלילה ב"ח אלף עולמות, ובג' שעות אחרונות הוא שט בעוה"ז, הרי קרוב לנו בכל קראינו אליו באותו זמן"

* וב"ספר המוסר" : נמצא כי המתחנך לפני הקב"ה באשמורת הלילה תקובל תפילתו משני ענינים. האחת, שהקב"ה יושב על כסא רחמים על ישראל לקבל תפילתן של ישראל [מפני שזה הזמן בו נזכר הקב"ה בחורבן בית המקדש ומתמלא רחמים על ישראל בגלותם], והשנית, שיוכל האדם לכוון את לבו יותר באלו השעות" (הדברים מובאים בהרחבה במבוא לסליחות המבואר)

מעלות נוספות לתפילה ש"מקדמות" את היום, נוכל למצוא בפסוקים נוספים :

* תהילים קי"ט קמ"ז : **קדמתי בנשף ואשווע ...** אב"ע : **קודם שיקומו בני אדם, בנשף, לדברך יחלתי** - וגם זו סיבה להיות השעה שעת רצון, זו שעה בה עדיין לא נטמא האוויר בהבלי בני אדם
* תהילים פ"ח י"ד : **"אליך ה' שועתי ובבקר תפילתי תקדמך"** רד"ק : כי תפילתי קודמת לכל עסק שיש לי,

- מה שמורה על יקרת התפילה בעיני המפלל (ואגב, זו יכולה להיות גם משמעות נוספת לתפילה במוצאי שבת – בראשית השבוע, לפני שנפנה למעשי ששת הימים)

* * הביטוי "קדמנוך תחילה" מזכיר מקום נוסף בתנ"ך העוסק בחובת היהודי ששב אל בוראו : מיכה ו', פסוקים ו' – ח' : **"במה אקדם ה', אכף לאלוקי מרום, האקדמנו בעולות ...** האתן בכורי – פשעי ... הגיד לך אדם מה טוב ... כי אם עשות משפט ואהבת חסד, והצנע לכת..."
ומעניין לעיין גם ברש"י למילים : "והצנע לכת" : לא כמידת הקב"ה מידת בשר ודם, אדם מבייש את חברו ובא לפייסו ואמר לו : איני מתרצה לך עד שיבואו פלוני ופלוני שביזיתני לפניהם, אבל הקב"ה אין חפץ שישוב אליו אלא בינו לבין עצמו.

יושב תהילה

כינוי זה מקורו בתהילים כ"ב ד' : **ואתה קדוש יושב תהילות ישראל**
רש"י : **ואתה קדוש ויושב לשמוע תהילות ישראל מימים קדמונים.**
- הקב"ה מצפה לתפילותיהם של ישראל, ודאי שיתרצה ויטה אזניו לתפילה שאנו מתפללים עתה.

לשמוע אל הרינה ואל התפילה

המקור : בתפילת שלמה, מלכים א' ח' כ"ח
ובילקוט שמעוני :

לשמוע אל הרנה ואל התפילה

* 1. אבא בנימין אומר **אין תפילתו של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת** שנאמר לשמוע אל הרינה ואל התפילה אשר עבדך מתפלל לפניך, במקום רינה שם תהא תפילה. 2. יכול ישאל אדם צרכיו ואחר כך יתפלל כבר מפורש על יד שלמה לשמוע אל הרינה ואל התפילה, רינה זו תפילה, תפילה זו בקשה.

הבתים הבאים של הפיוט מכילים אכן, בקשה:

בית א': זכות אבות

ימין עוז ... לעשות חיל

ביטוי המופיע בתנ"ך ומסמל את גבורת הקב"ה כנגד אויביהם של ישראל (ובפיוט – כנגד המקטרגים)

- ישעיה ס"ב ח': "נשבע ה' בימינו ובזרוע עוזו"

- תהילים קי"ח ט"ו: "ימין ה' ... עושה חיל"

"עוררה לעשות חיל"

השימוש בפועל זה דווקא, אכן מופיע בתהילים כאשר מדובר בזכות אבות:

תהילים פ' ג': " ... עוררה את גבורתך ולכה לישועתה לנו"

רש"י: כשהיו צריכים לישועתך אע"פ שהם רשעים ואינם כדאי, עוררה גבורתך להם, ולמה? כי לכה לישועתה לנו – לך נאה ועליך להושיע בין חייבים ובין זכאים. כמו שנאמר למשה במצרים: ראה ראיתי את עוני עמי ... רואה אני שהם עתידים להכעיסני, ואף על פי כן ראיתי את עניים מפני השבועה שנשבעתי לאברהם.

העובדה שאנו זקוקים לגבורתו המיוחדת של הקב"ה (ימין עוז לעשות חיל) ומבקשים הגנה מיוחדת (גנון נא...) גורמת לנו להרגיש שאכן, אנו נתונים במצב של סכנה מוחשית מפני החטאים המקטרגים עלינו, כנגדה אנו מציגים את זכות אבות העומדת לנו.

מתוך כל הזכויות אנו מזכירים דווקא את זכותה של עקידת יצחק, עפ"י המובא במדרש תנחומא (וירא), בקשתו של אברהם אבינו לאחר העקידה:

כשהיו בניו של יצחק חוטאים ונכנסין לצרה תהא נזכר להן עקדתו של יצחק ותחשב לפניך כאלו אפרו צבור על גבי המזבה ותסלח להן ותפדם מצרתן, א"ל הקב"ה אתה אמרת את שלך, ואומר אני את שלי: עתידין בניו של יצחק לחטוא לי ואני דן אותם בראש השנה, אלא אם מבקשין שאחפש להן זכות ואזכור להן עקידת יצחק, יהיו תוקעין לפני בשופר ואושיעם ואפדם מעונותיהם.

בית ב' – "קרוב ה' לכל קוראיו"

...דורשין

בימים אלו עמ"י הם דורשין – מבקשים את קרבת ה', שהרי "דרשו ה' בהמצאו" – אלו עשרה ימים שבין ר"ה ליוהכ"פ.

העובדה שעמ"י דורשים את קרבת ה' – היא עצמה הסיבה להיטיב עמם.

- תהילים ט' י"א: "כי לא עזבת דורשין ה' "

- איכה ג' כ"ה: "טוב ה' לקווין, לנפש תדרשנו"

- עמוס ה' ו': "דרשו את ה' וחיו"

דרוש נא דורשין הדרש למו...

כאשר "אני לדודי", אנו מבקשים שיהיה גם "דודי לי" ויענה לבקשותינו.
על קשר ה"דרישה" שבין הקב"ה לישראל, אנו מוצאים ביחזקאל :
- יחזקאל כ' ג' – "כה אמר ה' אלוקים, הלאדרוש אותי אתם באים, חי אני אם אדרש לכם..."
- יחזקאל ל"ו ל"ז – "כה אמר ה' אלוקים, עוד זאת אדרש לבית ישראל"
רש"י בפרק כ' : ובסוף הספר הזה הוא אומר : "אדרש לבית ישראל !? – זו אחת מן המקומות
המלמדים אותנו שהקב"ה חוזר בו על הרעה..."

בית ג' – אימת הדין

העובדה שאנו חוששים מיום הדין היא עצמה עומדת לנו לזכות, מי שאנו חושש – משמע שאינו מבין
את המשמעות של "מלכו של עולם" והעבירה על מצוותיו.
ב"שפתי חיים" מהמשגיח ר' חיים פרידלנדר זצ"ל : (מועדים א' עמוד ע'
*...למדים אנו מכאן כלל גדול בהנהגת השי"ת, כפי מה שאנו מרגישים עד כמה זקוקים אנו להנהגותיו ית', באותה
מידה מפעיל אותן השי"ת עלינו, לכן באותה מידה שפחד הדין שלנו יגדל ונרגיש כי אין בנו מעשים, וזקוקים אנו
לחסד חנם מהשי"ת, כן יחננו ה'.
וכך יתבאר הפסוק (ישעיה לג, כב) "כי ה' שופטנו, ה' מחוקקנו, ה' מלכנו – ובהכירנו בזה חרדים אנו מגדלות
השי"ת ומנוראות משפטו. ומצפים שיחננו בחסדו. ולכן – הוא יושיענו".

...מיום בואך

עד כמה יום בוא ה' למשפט הנו מירא, נוכל ללמוד מתאורו של מלאכי על המשפט לעת הגאולה
העתידה:
* מלאכי ג' א' ב': "הנני שולח מלאכי ופנה דרך...ופתאום יבוא אל היכלו האדון אשר אתם מבקשים
(רש"י : אלוקי המשפט) הנה בא אמר ה' צבקות, ומי מכלכל את יום בואו, ומי העומד בהראותו..."

... מעברת משאך

עברה – כעס, זעם, העונש שנותן הקב"ה לרשעים מתוך כעסו עליהם – מנשא את שמו, וממנו אנו
יראים כ"כ.
* תהילים ז' ז' : "הנשא בעברות צוררי"
מצודות : הנשא במה שתביא עברה על צוררי, כי כשהקב"ה עושה דין ברשעים הוא מתעלה
ומנשא.

ואנו כאילו "מציעים" אפשרות אפשרות אחרת שאף היא תרומם ותירא את שם ה' בעולם.

טינופם מחה נא ויודו פלאך

ע"פ האמור בתהילים ק"ל ד' "כי עמך הסליחה – למען תורא"

ובמדרש : "מראש השנה הסליחה ממתנת לך, כל כך למה – למען תורא, בשביל ליתן אימתך על בריותיך (ילקוט שמעוני)

כשם שהעונש על החטא גורם ליראה, אף הידיעה שה' סולח על החטא – גורמת ליראה. וזה שאמר הכתוב "כי עמך הסליחה למען תורא".

וזה נראה לכאורה דבר זה, שאיך יאמר שבעבור שעמו הסליחה יורא, והרי הדבר נראה להיפך, שאחר שידע האדם שהשם יתברך ימחול לו על כל עוונותיו לא ירא ולא יחוש מחטוא, אלא שפרשו יתבאר על הדרך שכתבנו שלא ירא האדם מן הדבר ההכרחי, כמו שלא ירא מהמוות שהיא הכרחית לאדם. ואם היה העונש הכרחי לאדם על החטא באפס תקוות מחילה, לא היה האדם ירא מהשם יתברך, אחר שהיה יודע שאי אפשר לו להנצל מהעונש לפי שאי אפשר לו שלא יחטא.

אבל עכשיו שהוא יודע שהשם יתברך מוחל וסולח לחטאים ע"י התשובה, ואפשר לו להנצל מהעונש – הנה יירא מזה בהכרח. שאם ירבה לחטוא ולא יתן אל לבו לשוב בתשובה לפניו – לא יאבה ה' סלוח לו. ובעבור זה יירא החוטא מלפני השם יתברך אחר היותו יודע שאין העונש הכרחי אל החוטא, ושואם ישוב אל השי"ת בכל לבבו ובכל נפשו ובכל מאודו – ירחמהו וירבה לסלוח כי עמו הסליחה. (ספר העיקרים מאמר רביעי כ"ו)

בית ד' : רחמי ה' על ברואיו.

יוצר אתה לכל יציר נוצר

והעובדה שהקב"ה הוא יוצר הכל – היא עצמה הסיבה לרחמיו על הכל, כמו שאנו מוצאים ביונה, במעשה הקיקיון אשר לא עמלת בו ולא גידלתו, שבין לילה היה ובין לילה אבד, ואני לא אחוס על נינוה העיר הגדולה ..

מצודות: הלא נינוה היא מעשה ידי, ואיך אני לא אחוס על עיר גדולה כזאת.

כוננת מאז תרף...

עוד מאז, לפני שנוצר כל יציר – נבראה התשובה:

שבעה דברים נבראו קודם שנברא העולם, ואלו הן : ... (תורה), ותשובה.... דכתיב "בשרם הרים יולדו.... ותאמר שובו בני אדם" (תהילים צ'), (פסחים נ"ד)

התשובה היא תרף – תרופה לכל החלאים

"בוא וראה שאין מכה בעולם שאין לה רפואה, ומהי רפואתו של היצר הרע ? – תשובה (תנחומא נ"ח)

הקב"ה מרחם על יצוריו וברא להם את האפשרות לשוב כפי שכותב רבנו יונה :

מן הטובות אשר היטיב ה' יתברך עם ברואיו, כי הכין להם הדרך לעלות מתוך פחת ולהשיב מעליהם אפן, ולמדם והזהירם לשוב אליו כי יחטאו לו, לרוב טובו וישרו כי הוא ידע יצרם, שנאמר (תהילים כ"ה, ה') "טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך", ואם הרבו לפשוע ולמרוד ובגד בוגדים בגדו, לא סגר בעדם דלתי תשובה, שנאמר (ישעיה ל"א ו'): "שובו לאשר העמיקו סרה". ונאמר (ירמיה ג', כ"ב): "שובו בנים שובבים ארפא משובותיכם". ולכן אנו מעיזים לבקש את מתנת החינם, אף אם איננו ראויים לה.

לחוננם חינם מאוצר המנוצר

"וחנתי את אשר אחון" באותה שעה הראה לו הקב"ה את כל האוצרות של מתן שכר שהן מתוקנין לצדיקים, והוא אומר: האוצר הזה של מי הוא? והוא אומר של עושי מצוות, והאוצר הזה של מי הוא? של מגדלי יתומים, וכל אוצר ואוצר, ואחר כך ראה אוצר גדול אמר: האוצר הזה של מי הוא? אמר לו: מי שיש לו – אני נותן לו משכרו, ומי שאין לו אני עושה לו חינם ונותן לו מזה

(שמו"ר מ"ה)

בית ה' – ההכרה בחטא והבושה מפניו

אנו פונים אל הקב"ה בידיעה ש"עצמו פשעינו", מה שגורם לבושה עצומה, ושברון לב, כמו שאמר עזרא הסופר:

עזרא ט"ו: "אלוקי, בושתי ונכלמתי להרים... פני אליך, כי עוונותינו רבו למעלה ראש, ואשמתינו גדלה עד לשמים".

ההכרה בחומרת החטא כלפי הקב"ה והבושה מפניו – היא התחלת דרך התשובה. בלי להכיר בחטא – על מה נשוב?

מרום -

כינוי זה של הקב"ה אכן מופיע בתנ"ך בסמיכות לבושה ולשפלות רוח: ישעיה נ"ז ט"ו: "כי כה אמר רם ונישא... מרום וקדוש אשכון, ואת דכא ושפל רוח, להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים",

באין זכויות אנו מבקשים להנות מאותו אוצר של מתנת חינם שכבר הוזכר קודם.

עדיך... באים אליך

גם כאן – שימוש בלשון מן התנ"ך שבאה במקור בסמיכות לריבוי החטאים והצורך בכפרה. תהילים ס"ה ג' ד': שומע תפילה, עדיך... בשר יבואו, דברי עוונות גברו... פשעינו – אתה תכפרם.

בית ו' – יסורים מכפרים

פנה נא לתלאות ואל לחטאות

כבר בקש דוד המלך בתהילים כ"ה ט"ז – י"ח: "ראה עניי ועמלי ושאל כלל חטאותי" – הסבל והמצוקה הם סיבה ודרך למחילת העוונות, ואף אנו הנתונים בגלות הכלל ובמצוקת הפרט, מבקשים שהקב"ה יתבונן במצוקה – ולא בחטא (למרות שפעמים רבות החטא הוא הגורם למצוקה, אנו מבקשים שהקב"ה יפנה ליסורים ולא לחטא שגרם להם).

קשוב נא חנונם ...

כלשון הכתוב בתהילים ק"ל – פרק התשובה, בפסוק ב': "תהיינה אזניך קשובות לקול תחנוני" אנו גם נזכרים בפסוק נוסף: תהילים קמ"ב ז': "הקשיבה אל רינתי כי דלותי מאוד" – דלותינו על כל משמעויותיה היא נימוק לכך שהקב"ה יקשיב ויענה לתפילתנו.

בית ז' – קבלת התפילות של לפנות בוקר כקרבן

רצה עתירתם ...

א"ר יצחק: למה נמשלה תפלתן של צדיקים כעתר? מה עתר זה מהפך התבואה מקום למקום, כך תפילתן של צדיקים מהפכת מדותיו של הקב"ה ממדת רגזנות למדת רחמנות (יבמות ס"ד)

לשון זו מופיעה באיוב ל"ג פס' כ"ו: "יעתר אל אלוך – וירצהו"

בפרק זה עונה אליהו לאיוב על טענותיו בעניין "צדיק ורע לו". הוא מדבר על כך שמצוקה באה לאדם בגלל עוונותיו, כקריאה שישוב בתשובה על מעשים רעים או על מידות רעות, ויש לו תקנה בשלוש דרכים:

א. "אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף..." – אם המצוות שקיים ממליצות עליו טוב.

ב. "יעתר אל אלוך וירצהו" – שירבה בתפילה עד שיהיה רצוי לאלוהים.

ג. "ישר על אנשים ויאמר חטאתי" – שיישר עוולות שעשה בין אדם לחברו ואז "פדה נפשי מעבור בשחת"

(עפ"י המלבי"ם)

בעמדם בלילות

כינוי זה, המתאר את זמנה של אמירת ה"סליחות" (וכאמור זמן שהוא עת רצון) לקוח מתהילים קל"ד

א': העומדים בבית ה' בלילות"

מנחות ק"י: אלו תלמידי חכמים העוסקים בתורה בלילה, מעלה עליהן הכתוב כאילו עוסקים בעבודה"

וכשאנו מבקשים שתתקבל התפילה ותהיה רצויה כקרבות, מתאים שנזכיר את זכות היותנו מן "העומדים...בלילות"

"...כקרוב כליל ועולות"

"לעושה תשובה שמעלין עליו כאילו עלה לירושלים ובנה ביהמ"ק ומזבח והקריב כל קרבות שבתורה"

(ילק"ש תהילים תשס"ו)

תראם ניסיר עושה גדולות

הנס עליו מדובר – נס הסליחה והמחילה. אכן, לאחר שאנו מרבים כל כך בדברי ריצוי ותחנונים – אנו משוכנעים שסליחה וקבלת התפילות אינם מובנים מאליהם. זהו נס בניגוד לטבע העולם, ואנו מתחננים להיות זכאים לו.

שהרי "שאלו לחכמה חוטא מהו עונשו, אמרה להם: "חטאים תרדוף רעה".

שאלו לנבואה חוטא מהו עונשו, אמרה להן: "הנפש החוטאת היא תמות"

שאלו לקודשא בריך הוא חוטה מהו עונשו, אמר להן: "יעשה תשובה ויתכפר לו"

היינו דכתיב "על כן יורה חטאים בדרך", יורה לחטאים דרך לעשות תשובה (ירושלמי מכות ב', ו')

ולנס אזה אנו מקווים, עליו אנו סומכים בבואנו לדין:

ילקוט שמעוני תהילים רמ"ז תתפ"ח

ר' חנינא ורבי אושעיא איזו אומה כאומה זו שיודע אופיו של אלוקיה, בנוהג שבעולם אדם יודע שיש לו דין, לובש שחורים ומתעף שחורים ומגדל זקנו ואינו חותך צפרניו, לפי שאינו יודע היאך דינו יצא, אבל ישראל אינן כך אלא לובשים לבנים ומתעתפים לבנים ומגלחין שערם ומחתכים צפרניהם ואוכלין ושותין ושמחין בראש השנה, לפי שיודעים שהקב"ה עושה להם ניסים וצמוציא דינם לכף זכות וקורע להם את גזר דינם.